

Д-р Гордана Лажетиќ – Бужаровска, редовен професор¹
Д-р Лазар Нанев, вонреден професор²
Д-р Олга Кошевалиска, доцент³

РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА СПРЕМА ДЕЦА

УДК 343.13:347.965.42-053.2 (497.7)
1.01 Изворна научна статија

Апстракт

Новите решенија на Законот за правда за децата ја апострофираат улогата на неформалните облици на постапување давајќи можност да бидат земени во предвид мислењето и согласноста од оштетениот за примена на определени процесни облици. Со ова се озаконети облици на постапување коишто се растоварени од формалности. Ресторативната правда промовира диверзионен модел за одбегнување на казнената постапка чија цел е да се одбегне криминално досие за помало непридржување кон правните норми, ако се оцени дека детето може да се поправи. Кон ресторативната правда се гледа со голема доза на скептицизам аргументиран со фактот дека сите странки во постапката ќе бараат конечна разрешница од судовите. Чести се случаите на оценување на ресторативната правда како пат по кој се избегнува кривичната одговорност, што однапред фрла сенка на евентуалниот позитивен исход од постапката без да се земат во предвид предноста која таа ја дава. Во оваа смисла, целта на овој труд е да ја дефинира и елаборира ресторативната правда и постапките на ресторативно постапување согласно Законот за правда за децата. Исто така ќе ја анализираме реалната примена во бројки на ресторативните постапки за 2014 година а со цел да откриеме дали амбициите за нејзино заживување се само теоретски и не ветуваат вистинска афирмација во казнено правниот систем.

Клучни зборови: ресторативна правда, медијација, кривично дело, деца, кривична постапка.

Вовед

Казненоправниот систем во основа е ретрибутивен систем на т.н. институционализирана одмазда.⁴ Поради разочарувањето во ретрибутивноста која

¹ Редовен професор, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, gordana2206@gmail.com.

² Насловен вонреден професор, Правен Факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, lazar.nanev@ugd.edu.mk.

³ Доцент, Правен Факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, olga.gurkova@ugd.edu.mk.

доведе до големи критики на казниот систем спрема децата, се профилираа нови модели на постапување со деца кои ги елиминираат можностите за настанување на штетни последици како кога се води редовна судска постапка. Постапувањето спрема децата отсекогаш имало свои специфики по кои се разликувало од постапувањето спрема возрасните, како сторители на кривични дела. Ваквата потреба се оправдува со психо-физичкиот, емоционалниот и менталниот степен на развојот на детето и соодносот помеѓу возраста и зрелоста.

Во `70-тите години од минатиот век започнува заживувањето на различни теоретски концепти, меѓународни инструменти, кампањи, проекти и сл. кои во суштина се конструктивен одговор на криминалитетот во кој тежиштето на општествената реакција не е во казнување на сторителот туку во надоместот на направената штета и поправање на нарушените односи помеѓу сторителот и жртвата.

Со оглед на фактот што ресторативната правда е одговор на критичката реакција кон кривичното постапување, не треба да зачудува фактот што таа се оценува како „прогресивна алтернатива на зголемениот број на затворски и други казни со кои се прави обид да се контролира криминалитетот и да се оствари правдата.“⁵ Ресторативниот модел прерасна во значајна алтернатива⁶ како одговор на криминално однесување со оглед на фактот што се фокусира врз односите помеѓу детето и жртвата, а доколку обете страни се деца тогаш се вклучуваат и нивните родители. Преку промена на однесувањето и степенот на морално расудување на сторителот, со ресторативната правда се постигнува реинтеграција без изолација на сторителот од општеството.⁷ Овој приод претпоставува поголем интерес за положбата на оштетениот во казнената сфера и надминување на состојбата во која оштетениот беше на маргините од казниот систем. Ресторативноста претпоставува флексибилно реагирање во рамките на цврсто определени принципи за инволвираност на засегнатите субјекти и нивно активно учество во процесот за изнаоѓање краен прифатлив исход.

⁴ Price, M. (2001): *"Personalizing Crime"*. **American Bar Association: Dispute Resolution Magazine**, 7 (1): 8–11.

⁵ Johnstone, G. (2002) *Restorative Justice – ideas, values, debates*. Devon: Willan Publisher, стр.1.

⁶ Според одредени автори, ресторативната правда не претставува алтернатива на кривичната постапка туку истата е кохерентна и компатибилна на кривичната постапка и нужно е во самата кривична постапка да се имплементира што е можно повеќе ресторативност. Така и Čopić, S. (2010): „*Restorativna pravda i krivičnopravni sistem*“, *doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu 2010*, 15.

⁷ Lažetić – Bužarovska, G. (2015): Macedonia, in *Restorative justice and mediation in penal matters*, (F.Dünkel, J.G.Holten, P.Horsfield, eds.), vol. 1, Forum Verlag Godesberg, 2015, pp.501-528;

Ресторативната правда во фокусот на вниманието ги има интересите на жртвата и на пошироката заедница, а несомнени се и бенефитите за детето. Со ресторативната правда се редифинира примарната цел на казненото право, а тоа е повторно да се воспостави мирот, да се „излечи“ повредата, да се надомести штетата но и да го научи сторителот на емпатија и сочувство кога предизвикал страдање. Изрекувањето на строги казни не го решава настанатиот конфликт помеѓу сторителот и жртвата и остава простор за незадоволство и кај обете страни но и чувство дека се аутсајдери во сопствениот случај.⁸

Би можело да се издвојат три основни постулати кои ја карактеризираат ресторативната правда: **Прво**, кривичното дело не треба првенствено да се сфаќа како повреда на правна норма и дело што ја погаѓа само државата, туку како конфликтна ситуација што пореметила односи помеѓу непосредно засегнатите страни во конфликтот – сторителот, жртвата и заедницата. Повредата на правна норма има секундарно значење за односите помеѓу засегнатите страни; **Второ**, генералната цел на кривично-правниот систем треба да биде помирување на засегнатите страни, поправање односно надомест на штетните последици што произлегле од кривичното дело, а не да биде првенствено насочена кон казнување на сторителот преку кое ќе се влијае врз негово поправање односно ресоцијализација; и **Трето**, и најважно, кривично-правниот систем не треба да биде ексклузивитет на правосудните органи кои ги маргинализираат улогата и интересите на жртвите, заедницата и на самите сторители и се фокусирани врз минатото, наместо кон иднината. Ресторативната правда содржи филозофија која води од казнување кон помирување, од одмазда против сторителот кон грижа за жртвите, од отуѓување и изолација од заедницата до поддршка и помош на сторителот заради возобновување на односите со жртвата, што е во полза и на заедницата во целина.⁹

1. Развoтoк на ресторативната правда

Иако ресторативната правда е релативно нов концепт во казненото законодавство којшто во казнено правната наука започна организирано да се истражува во `70 тите години на минатиот век, сепак нејзините почетоци датираат од многу одамна. Бројни

⁸ *Ibidem.*

⁹ Consedine, J. (1995): Restorative justice: healing the effects of crime, Ploughshares Publications; 2nd revised edition.

автори¹⁰ нејзините корени ги бараат во традицијата, обичаите и религијата во време кога немало разлика помеѓу кривичните дела, од една, и останатите конфликти, од друга страна, и сè било оценувано како конфликт помеѓу поединци којшто самите поединци треба да го разрешат. Одредени автори ресторативната правда ја нарекуваат нов назив за стар концепт.¹¹ Во оваа смисла, ресторативната правда денес ги заменува надминатите термини: реституција, компензација, надомест, порамнување, посредување, помирување и сл. што укажува и на нејзините корени уште во најраните правни системи. Терминот *ресторативна правда* за прв пат го употребил Albert Eglash во 1977 година¹² укажувајќи на три вида кривично правни системи: ретрибутивна правда која се заснова на системот на казнување; дистрибутивна правда која се базира на терапевтски третман на сторителите; и ресторативна правда чија што основа е реституција односно надомест или отстранување на штетата направена со кривичното дело.¹³

2. Дефинирање и основни принципи на ресторативна правда

Дефинирањето на ресторативната правда не е воопшто едноставно, а од нејзиното правилно и сеопфатно дефинирање зависи нејзиното прифаќање како корисен и ефикасен концепт. Ресторативната правда е природ до правдата којшто се фокусира врз потребите на жртвата, сторителите и засегнатата заедница, наместо врз задоволување на апстрактните правни принципи и норми кои резултираат со казнување на сторителот.

За целите на овој труд ние ја користиме екстензивната дефиницијата од Основните принципи на ООН за примена на програмите на ресторативната правда во кривичните предмети од 2002 година,¹⁴ којшто под ресторативна правда ги подразбира сите програми кои се засновани на *ресторативен процес* и значат остварување на *ресторативни цели*. Под *ресторативен процес* се подразбира вклучување на сите заинтересирани страни – жртви, сторител/и и членови на локалната заедница во решавање на спорот по повод сторено кривично дело и пронаоѓање

¹⁰ Ćopić, S. (2010), op.cit., 29. ; Gavrielides, T. (2005) "Some Meta-Theoretical Questions for Restorative Justice", Ratio Juris: Vol. 18: br. 1: str: 84-106.

¹¹ Friday, P. (2003) "Restorative Justice: The Impact on Crime", Stellenbosch, South Africa, стр. 1.

¹² Van Ness, D.W., Strong, K.H. (2002) Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co. стр.27;

¹³ Ćopić, S. (2007): Pojam i Osnovni principi restorativne pravde, TEMIDA, ISSN: 1450-6637, DOI: 10.2298/tem0701025C, стр.25-35; Ćopić, S. (2010), op.cit., 19.

¹⁴ Економски и Социјален Совет - Резолуција 2002/12, Основни принципи за употребата на програмите за ресторативна правда во кривичните предмети (ECOSOC Resolution 2002/12, Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters) види во Бужаровска - Лажетиќ, Г., Нанев, Л. Кошевалиска, О. (2012): Меѓународни документи за малолетничка правда, СППМД, стр. 348.

адекватно решение. Под *ресторативна цел*, пак, се подразбира постигнување договор како резултат од ресторативниот процес, вклучувајќи надомест на штета, општокорисна работа и други програми кои се осмислени за да овозможат репарација на жртвите и заедницата како и реинтеграција на жртвата и сторителот. Како што може да се види оваа комплексна дефиниција го нагласува партиципативниот процес којшто е така креиран за да овозможи доаѓање до посакуваниот ресторативен резултат давајќи им, притоа, еднакво значење на сите учесници во постапката.¹⁵

Ресторативната правда се заснова врз четири основни принципи кои се стожери и при нејзиното поимно определување.¹⁶ Прв принцип е *принципот на персоналитет* односно сфаќање на кривичното дело првично како повреда на човекот и на меѓучовечките односи. Вториот принцип е *принцип на поправање на штетата* која настанала како резултат од кривичното дело. Третиот принцип се однесува на учеството на постапувањето или т.н. *принцип на партиципативност* и, на крај, како четврт принцип се јавува *принципот на реинтеграција* којшто подразбира останување на сторителот во заедницата, а не негова изолација и стигматизација при едновремено реинтегрирање на жртвата, а не нејзина маргинализација.¹⁷

3. Меѓународни документи кои ја афирмираат ресторативната правда

Постојат повеќе важни меѓународни документи који ја регулираат ресторативната правда во постапката спрема децата. Како најважи би ги издвоиле следниве: Основните принципи за употребата на програмите за ресторативна правда во кривичните предмети. Резолуција 2012/12 и дополнителниот Анекс,¹⁸ Конвенција на ООН за правата на детето од 1989 година¹⁹; Стандардни минимални правила на ООН за

¹⁵ Ćorić, S. (2010), op.cit., 28.

¹⁶ За повеќе види во Van Ness, D.W., Strong, K.H. (2002) Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.; Zehr, H. (2002) The Little Book of Restorative Justice. Good Books, Intercourse, PA, USA; Zehr, H., Mika, H. (1997) "Fundamental Concepts of Restorative Justice", Contemporary Justice Review, Vol. 1, br. 1: str. 47-56.

¹⁷ За повеќе во врска со принципите види во: Ćorić, S. (2007), op.cit., 25-35.

¹⁸ Види фуснота 14.

¹⁹ Конвенцијата на ООН за правата на детето од 1989 година Усвоена од страна на Генералното собрание на О.Н. со резолуција 44/25, од 20 ноември 1989. Одредбата во член 40 ст.3 од оваа Конвенција пропишува дека: „државите потписнички се поттикнуваат да донесат закони, односно пропишат постапки, односно создадат органи кои се однесуваат на децата за кои постои сомневање дека сториле кривично дело, или се обвинети или за кои е утврдено дека го прекршиле законот“ а посебно „донесување на прописи за одбегнување на судските постапки во случаи кога тоа е можно при што во потполност ќе бидат запазени и почитувани човековите права;“

малолетничкото правосудство од 1985 година (т.н., „Пекиншки правила“) ²⁰; Стандардни минимални правила на ОН за вонзатворски мерки од 1990 година (т.н., „Токиски правила“) ²¹; Спроведување на малолетничкото правосудство, Резолуција на Економскиот и Социјалниот Совет на ООН 1997/30; ²²Препорака за социјалната реакција на детското престапништво бр.Р (87) 20 на Советот на Европа усвоена во 1987 година од страна на Комитетот на министри ²³; Препорака за новите начини на сузбивање на детското престапништво и улогата на правда за децата (2003)20 од Советот на Европа усвоена 2003 година од страна на Комитетот на министри. ²⁴

4. Карактеристики на ресторативниот процес

Кривичното законодавство се наоѓа во криза токму поради ексклузивната употреба на пенализацијата. ²⁵ Ресторативната правда претпоставува користење ресторативен процес ²⁶ или ресторативни цели со цел за остварување ресторативен краен ефект односно резултат. „Ресторативен процес“ означува било каков процес во кој на жртвата и сторителот, и кога е соодветно и сите други инволвирани лица или членовите на заедницата кои се засегнати од кривичното дело, им е овозможено активно да учествуваат во решавањето на проблемите кои прозлегуваат од стореното кривично дело, најчесто со помош на посебно обучен и умешен посредник. Ресторативните процеси може да вклучуваат медијација, помирување, состанување и сл. „Ресторативен резултат“ означува договор којшто е постигнат како резултат на

²⁰ Според член 11 од овие Правила: „треба да се земат во предвид, доколку се применливи, можностите децата престапници да бидат процесирани во алтернативна постапка пред компетентен авторитет наместо во формална кривична постапка;“

²¹ Токиските правила ги советуваат државите да развијат: „широк спектар на алтернативни мерки и тоа од пред судењето па се до изрекувањето на пресудата (2.3.), со обврска државите да осигурат правилна рамнотежа: помеѓу правата на секоја поединечен обвинет, правата на жртвата и обврските за јавна безбедност и превенција на криминалот. (1.4.).

²² Оваа Резолуција како една од своите цели ја нагласува потребата од развивање алтернативни постапки на кривичната постапка за да се одбегне оптоварувањето на кривичниот систем во случаите со малолетни обвинети лица. Оваа можност малолетните обвинети треба да ја имаат пред започнување на судењето, по започнувањето на судењето како и во тек на самото судење. Целта на оваа можност е спречување на рецидивизмот и промовирање на полесна ресоцијализација за децата престапници. Резолуцијата препорачува користење на неформалното решавање на спорот во сите можни и адекватни прилики. На овие неформални постапки се препорачува да бидат присутни детето, неговото семејство фамилија и жртвата.

²³ Државите членки треба да креираат политика која што ќе ја овозможува социјалната реинтеграција на децата престапници во општеството. Со таа цел треба да се осмислуваат решенија со кои ќе се заобиколи кривичната постапка за децата и ќе се креираат постапувања како што е медијацијата.

²⁴ Сотироски, Љ., Ѓуркова, О.(2010): Медијацијата во кривичните предмети (македонско и светско искуство), 2-ри Август, Штип, стр. 100 – 102.

²⁵ Roiati, A.(2003): Diritto penale minimo e mediazione penale, in Riv. Pen, стр. 1049.

²⁶ Согласно Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000.

ресторативниот процес. Ресторативните резултати вклучуваат одговори и програми како што се репарација, реституција или општокорисна работа, со цел задоволување на индивидуалните и колективните потреби и одговорност на странките и постигнување на реинтеграција на жртвата и прекршителот.²⁷

Ресторативниот процес и исход може да се примени само кога фактите сврзани за настанот се неспорни и за сторителот и за жртвата.²⁸ Токму ова е и најтипичната одлика на ресторативното постапување - сите напори се насочени кон разрешување на последиците и пронаоѓање заедничко решение како реакција за стореното, а воопшто не се впушта во утврдување на фактите кои го чинат битието на делото. Оттука, програмите кои може да се подведат под поимот ресторативна правда, генерално, може да се поделат во две групи:²⁹

- оние кои се состојат во ресторативен процес - медијацијата, панел дискусиите заради надминување на проблемите во семејството и програми за превенција на криминалитетот,

- оние кои овозможуваат ресторативен краен исход - реституцијата, општокорисната работа, програми за поддршка на жртвите и програмите за третман на сторителите.

Од аспект на правичност, но и со цел да се укаже на кредибилитетот на постигнатиот договор, посебно е регулиран принципот *ne bis in idem* - постигнатиот договор има статус на конечна судска одлука и за истото дело не смее ниту да се води кривична постапка, ниту да се поднесува обвинение.

Конечно, постојат и процесните гаранции кои мора да се задоволени во текот на ресторативната правда, како што се: правото на правна помош пред и по ресторативниот процес; на согласноста на странките за учество во процесот да претходи целосно запознавање со нивните права и забраната сторителот или жртвата да бидат наведувани на учество во процесот со неправични средства и постапки.³⁰

5. Ресторативната правда спрема децата во Македонија

²⁷ Види фуснота 14.

²⁸ *Види повеќе во* Bužarovska – Lažetić, G., Misoski, B., (2011): Restorative aspects of Juvenile Justice in Macedonia. ТЕМЕ, Časopis za društvene nauke, XXXV, 2, p. 365-383. Бужаровска – Лажетиќ, Г., Мисоски, Б., (2009): Спогодување и медијација. МРКК, бр. 2, стр. 215-260.

²⁹ David O'Mahony/Jonathan Doak, Restorative Justice and Youth Justice: Bringing Theory and Practice Closer Together in Europe, Reforming Juvenile Justice, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 165-182.

³⁰ Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје.

Како што веќе напоменавме во ЗПД има имплементирано ресторативни елементи кои даваат можност за интервенција уште во предсудска постапка. Заради поголема прегледност на постапките кои во себе имаат ресторативни елементи истите ги поделивме по субјектот пред кој се спроведуваат. Од табелите за примена на овие посебни постапки можеме да ја видиме нивната примена во пракса но и процентот во кој тие успешно завршиле.

5.1. Центар за социјални работи

5.1.1. Применување мерки на помош и заштита

Голем напредок во третманот на децата во ризик е воведување на постапката на мерки на помош и заштита, уредени прку ЗПД, со што практично за првпат беа оживотворени Ријадските правила на ООН. Мерките на помош и заштита се израз на грижата на заедницата и на институциите за обезбедување благосостојба на децата, што е во согласност и со Препораката Р(87)20 на Советот на Европа за социјалната реакција на детското престапништво која бара постапувањето да се одвива во природната средина на детето, ги протежира вонинституционалните методи на работа со активно вклучување на сите засегнати субјекти.³¹

Со цел да се нагласи различната природа и ефектот кој се надоврзува на мерките на помош и заштита, во ЗПД е определено дека *мерките на помош и заштита се утврдени со материјалните закон* од областа на образованието, здравствената, социјалната, семејната и други облици на заштита. Министерството за труд и социјална политика ги определи видовите мерки на помош и заштита.³² Постапката за применување мерки на помош и заштита ја започнува ЦСР. Заради примена на мерките на помош и заштита спрема дете во ризик и вршењето на други надлежности определени со ЗПД, во ЦСР се формираат специјализирани одделенија или стручни тимови за деца, чиишто членови се должни да присуствуваат на специјализирана обука за детско престапништво од најмалку пет дена во текот на годината во земјата или во странство.³³ По прием на известувањето во ЦСР и по неговото заведување во

³¹ Бужаровска – Лажетик, Г. (2011): Овластувањата на центрите за социјална работа и на јавниот обвинител во малолетничката правда, Трет Загребско - Скопски правен колоквиум, [Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.61 No.2 Ožujak 2011](#), стр. 441-468.

³² Шифрарникот на мерки на помош и заштита како Прилог кон Правилникот за формата и содржината и начинот на водење на Регистарот за примена на мерки на помош и заштита на деца и малолетници во ризик, Сл. Весник на РМ, бр. 24/2008, стр. 24 – 31.

³³ Член 32 од ЗПД.

Регистарот, а согласно востановените стандарди за раководење со предмет,³⁴ дејствијата ги презема одговорниот стручен работник. Тој формира досие, закажува средба со стручниот тим и определува степен на ризик. Првото дејствие што го презема одговорниот стручен работник од ЦСР е *повикување заради разговор на детето во ризик и неговите родители односно старатели*. Овој разговор се остварува во многу краток рок кој може максимално да изнесува 15 дена од прием на известувањето. Во случај кога по основ на известувањето ЦСР ќе процени дека во конкретниот случај постои загрозеност на личноста, правата и интересите на детето, разговорот го спроведува во рок не подолг од 36 часа од прием на известувањето. Разговорот го води претставник од стручен тим или тимот во целосен состав: педагог, социјален работник, психолог и дипломиран правник.

Табела 1: Примена на мерките на помош и заштита во ЦСР³⁵ за 2014 и 2013 година

Година	Вкупно евидентирани деца во ризик	Број на деца врз кои се применети мерки на помош и заштита	Број на деца врз кои не се применети мерки на помош и заштита	Број на применети мерки на помош и заштита
2014	2062	1593	469	4769
	%	77%	23%	
2013	1357	1075	282	Нема податок
	%	79%	21%	

Од табелава може да увидиме дека бројот на примена на мерки на помош и заштита е 77% што укажува на ефикасна работа на ЦСР. Процентот на неизвршени мерки на помош и заштита, секако не е незанемарлив но причините за оваа состојба може да бидат од различен карактер: неможност да се воспостави контакт со децата односно нивните родители или членовите на семејството (недостапност поради често менување на местото на престојување, болест, заминување од земјата и сл.), дадените мерки за помош и заштита од страна на стручните работници не се препознаени како такви и евентуално нивно неадекватно евидентирање. Ако се спореди 2014 во однос на

³⁴ Стандарди и процедури за постапување на Центрите за социјална работа, ЈУ Завод за социјални дејности, УНИЦЕФ, Скопје, 2014.

³⁵ Податоците се собрани од сите 30 центри за социјална работа во Република Македонија. Во два ЦСР нема евидентирано деца во ризик кон кои се примениле мерки за помош и заштита и тоа во Македонски брод и во Кратово. Види во Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2014 година, од 2015 година, стр.18 и во Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2013 година, од 2014 година стр.18-29.

претходната 2013 година, се забележува намалување од 2% и во однос на процентот на применети мерки и во однос на неприменети мерки.

5.1.2. Обештетување во ЦСР

Ресторативните карактеристики на постапката за применување мерки на помош и заштита се огледа и во грижата за оштетениот во постапувањето на ЦСР. Имено, постапката на мерки на помош и заштита пружа можност и за обештетување на оштетениот во случај кога со дејствие што со закон е определено како кривично дело или прекршок детето во ризик прибавило имотна корист или предизвикало штета. ЦСР има задача да посредува меѓу детето во ризик и неговите родители односно старатели од една страна и оштетениот од друга страна. Доколку и оштетениот е дете, во постапката ќе бидат вклучени и родителите односно старателите на оштетеното дете. Постапката на посредување може да *трае најдолго 30 дена* од денот кога стручниот тим во ЦСР донел одлука за поведување на постапка за посредување. *Главната цел* на оваа постапка подразбира взаемно помирување и ветување дека нема да се повтори делото и враќање на имотната корист односно надоместување на предизвиканата штета. Смеслата на оваа постапка е да се направи *обид* за пронаоѓање взаемно прифатливо решение помеѓу детето и неговите родители и оштетениот во што посредува ЦСР. ЗПД не предвидува обврска оштетениот да биде обештетен во оваа фаза, туку само нуди можност. Дали ќе се постигне некаков договор помеѓу страните и дали тој ќе гласи на помирување и ветување или на определен износ или на поправањето на штетните последици, зависи единствено од волјата и подготвеноста на страните меѓу кои посредува ЦСР. За *постигнатиот договор* се составува спогодба што има значење на вонсудско порамнување и се губи можноста оштетениот да бара надомест на штета во постапка утврдена со закон. Ако *посредувањето остане без успех*, оштетениот може во рок од 30 дена откако е констатиран неуспехот на посредувањето, да поднесе предлог за поведување на постапка за конфискација на имотот и имотната корист од лицето врз кое е пренесен имотот или имотната корист или да поднесе имотноправното барање за надомест на штетата. Ваквото решение укажува на грижата на законодавецот за оштетениот и во случаи кога не се води судска постапка. Оштетениот е загрижен за можноста и начинот на сопственото обештетување и од негова гледна точка сосема е неважен процесниот модел за постапување и обликот на третман (казнување или определување мерки) спрема детето во ризик.

Табела 2. Примена на посредувањето од страна на ЦСР за 2014 година

Година	Вкупно евидентирани деца во ризик	Број на случаи на успешно посредување	Број на случаи на неуспешно посредување
2014	2062	74	6
	%	92,5 %	7.5%

Посредувањето како една од мерките за помош и заштита е применета кај 4 % од децата од вкупно 2062 евидентирани деца во ризик во центрите за социјална работа. Во 8 центри за социјална работа посредувањето е применето кон 80 деца. Во 74 случаи имаме успешно посредување и постигната е спогодба односно во 92, 5 % од случаите, а само во 6 случаи не е постигната спогодба.³⁶ За 2013 година не постојат официјални податоци за примена на посредувањето од страна на ЦСР, што оневозможува анализа на трендот на примена на оваа постапка.

5.2. Јавен обвинител

5.2.1. Постапка за примена на мерки на одвраќање

Постапката за примена на мерки за одвраќање е во рамките на надлежностите на јавниот обвинител и може да се вброи во *диверزيونи постапувања* бидејќи е резултат од заложбата при одлучување за сторени дејствија што ги чинат битијата на полесни кривични дела, да се одбегнува класичната формална казнена постапка спрема децата.

Диверзионото постапување е насочено кон откривање на причините кои довеле до недозволеното однесување, а не потрага по мотивите за стореното дело. Основно настојување е во текот на постапувањето детето да сфати што сторило и какви последици тоа негово дејствие предизвикало, а не утврдување вина заради одмерување на казна. Со други зборови, специјална превенција и нагласена индивидуализација се карактеристични за целиот тек на постапувањето а не само за нејзиниот краен исход. Реакцијата е насочена кон воспитување, превоспитување и подобра социјализација, а не санкционирање заради прекршување на определена законска норма. Последно и најважно, реакцијата создава обврски и за семејството, а не само на детето.

Оваа постапка може да се примени по пријава за за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело сторено од дете над 14 години, за кое е утврдена парична казна или казна затвор до три години, освен ако како резултат на делото настапила смрт на некое лице. Во овој случај надлежниот јавен обвинител може: **а)** да

³⁶ Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2014 година, од 2015 година, стр. 21.

не поведе постапка пред судот³⁷ б) условно да го одложи поведувањето на постапката пред судот за време од шест месеци³⁸ и в) да не поведе постапка доколку врз основа на извештајот од центарот утврди дека е постигната спогодба меѓу детето и неговото семејство и оштетениот за враќање на имотната корист, надоместувањето на штетата или поправањето на штетните последици на делото. Вакви одлуки јавниот обвинител може да ги донесе само кога ќе оцени дека случајот е јасен, кога ги информирал детето и неговиот законски застапник за последиците од одлуката и кога за тоа постои согласност од детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот, по претходно прибавен извештај од центарот.

Оваа постапка е во согласност со тенденцијата за проширување на овластувањата на обвинителството во правец на неповедување или прекинување на постапката, откажување од гонење, добивање согласност од детето, како и активна соработка со семејството на детето.

Табела 3. Примена на мерки на одвраќање од страна на ОЈО во 2014 година.

Година	Вкупен број на поднесени кривични пријави до ОЈО	Број на деца врз кои се применети мерки одвраќање
2014	1628	38

Податоците покажуваат дека во 2014 година јавните обвинители примениле мерки на одвраќање спрема 38 деца. Основното јавно обвинителство Штип ги применило овие мерки спрема 20 деца, Основното јавно обвинителство Скопје спрема 7 деца, Основното јавно обвинителство Охрид спрема 6 деца, а Основното јавно обвинителство Куманово и Основното јавно обвинителство Прилеп спрема едно дете.³⁹ За 2013 година не постојат официјални податоци за примена на мерките на одвраќање, поради што авторите на овој труд не можеа да увидат дали примената на мерките е во подем, пад или стагнација. Секако примената на мерката кај 38 деца укажува на влијанието на новите ресторативни текови врз работењето на обвинителството.

³⁷ Ова право јавниот обвинител го има во случај кога постојат докази дека детето го сторило кривичното дело, доколку смета дека не би било целесобразно да се води постапка со оглед на природата на дејствието што со закон е предвидено како кривично дело и на околностите под кои е сторено, на поранешниот живот на детето и на неговите лични својства, како и кога извршувањето на казната или на воспитната мерка е во тек, чл.75 ст.1 т. 1 од ЗПД.

³⁸ Под услов во тој рок да не стори друго дејствие што со закон е предвидено како кривично дело и да ја надомести штетата или на друг начин да ги поправи штетните последици предизвикани со сторување на делото, чл.75 ст.1 т.2 од ЗПД.

³⁹ Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2014 година, од 2015 година, стр. 22.

5.2.2. Неповедување судска постапка за дела казниви со затвор до 5 години

Проширените овластувања на јавниот обвинител во ЗПД се огледаат и преку неговото овластување да не поведе судска постапка спрема дете иако постојат докази дека тоа презело дејствија што со закон се предвидени како кривични дела за кои е утврдена казна затвор до пет години. Ваквата одлука јавниот обвинител може да ја донесе во рок од 30 дена од прием на известувањето односно пријавата. Со оваа одредба од ЗПД (чл. 76), всушност *се проширува опфатот на примената на начелото на целесообразност*, со оглед на фактот што пред донесување на ваквата одлука обвинителот е должен да ги процени природата на кривичното дело, околностите под кои е сторено кривичното дело, поранешниот живот на детето и неговата личност. Со цел да ги процени наведените околности на јавниот обвинител му стојат на располагање неколку можности: а) да побара известување од родителите, други лица и установи кои имаат сознанија за некои од наведените околности; б) да ги повика во јавното обвинителство заради лично запознавање детето, родителите, лицата и претставниците на установите од кои прибавил сознанија; в) да побара мислење од ЦСР заради примена на начелото на целесообразност; г) со цел за подобро испитување на личните својства на детето, во спогодба со ЦСР, да го упати детето во прифатилиште или во установа за испитување или воспитување, но најдолго за еден месец. Доколку одлучи да не поведе судска постапка спрема детето, јавниот обвинител има обврска да го извести оштетениот за донесената одлука со наведување на причините за одлуката. Во рок од 8 дена од прием на известувањето од јавниот обвинител, оштетениот има право да бара конечна одлука дали ќе се поведе постапка или не да донесе советот за деца на надлежниот суд. Ваквата можност е предвидена со цел советот да ја преиспита одлуката на јавниот обвинител, особено со оглед на фактот што во кривичната постапка спрема дете оштетениот не може да се јави во улога на супсидијарен тужител.

Не постојат официјални податоци за тоа колку пати обвинителот ја има искористено оваа можност да не поведе судска постапка согласно начелото на целесообразност за 2014 година.

5.2.3. Постапката за признавање на одговорност и спогодување за висината на казната

Договорната правда најде свој израз и во ЗПД⁴⁰ преку *постапката за признавање на одговорност и спогодување за висината на казната*.⁴¹ Кога се исполнети условите за казнување на дете во ризик над 14 години јавниот обвинител може, пред да поднесе барање за поведување на подготвителна постапка, да му предложи на детето, неговиот бранител, родителите, односно старателите да се спроведе посебна постапка за признавање на одговорноста и спогодување за висината на казната. Таков предлог јавниот обвинител може да поднесе во случаите кога располага со докази кои недвосмислено укажуваат дека детето е сторител на кривичното дело, дека е одговорен за стореното дело и дека се исполнети условите за изрекување на казна. Јавниот обвинител е должен да ги прибере од центарот сите потребни извештаи и други документи за личноста на детето и да обезбеди согласност од оштетениот. Ако со предлогот е согласен оштетениот, јавниот обвинител ги повикува на јавно спогодување детето, неговиот законски застапник, бранителот, центарот и оштетениот. Ако на спогодувањето се постигне согласност, се составува спогодба која ја потпишуваат сите присутни учесници. Јавниот обвинител ја доставува спогодбата до советот на деца кој може да ја прифати спогодбата и да донесе пресуда со која ќе ја изрече предложената санкција, против која не е дозволена жалба. Ако судот не ја прифати спогодбата го враќа предметот на јавниот обвинител кој е должен да поднесе барање за поведување на подготвителна постапка.⁴²

Анализата на податоците покажува дека оваа мерка е применета само спрема *едно дете* и тоа од Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Споредбено со медијацијата и мерките на одвраќање оваа мерка се применила најмалку.⁴³

5.3. Медијација

Медијацијата,⁴⁴ како метод за посредување и помирување на жртвата и сторителот на кривичното дело, претставува модел кој се вбројува во алтернативните

⁴⁰ Член 108 од ЗПД.

⁴¹ *Види повеќе во:* Бужаровска – Лажетиќ, Г., Мисоски, Б., (2009): Спогодување и медијација. МРКК, бр. 2, стр. 215-260.

⁴² Член 108 од ЗПД.

⁴³ Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2014 година, од 2015 година, стр. 23.

⁴⁴ Види: Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies) достапна на сајтот <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM>.

разрешувања на конфликти настанати со кривично дело.⁴⁵ Медијацијата има за цел да ги акцентира интересите што странките ги имаат за разрешување на конфликтот, наспроти интересите на државата.⁴⁶ Медијацијата е возможна за дела за кои со закон е предвидена казна затвор до пет години и тоа и пред започнувањето на судската постапка по предлог на јавниот обвинител но и по започнувањето на судската постапка по предлог на судијата за деца.

5.3.1. Концептуални карактеристики на медијацијата

Главна цел на медијацијата кај децата не е санкционирање туку дијалог којшто ќе му овозможи на детето да сфати што сторило, како се чувствувала жртвата во текот на делото и по него, детето да сфати дека со своето дејствие повредило туѓи чувства, тело или имот, да ги слушне страдањата на жртвата и последиците што ги претрпела. Оттука, крајниот ефект е чувство на сочувство со жртвата, согледување на настанот од друг аспект, преиспитување на сопственото однесување и пронаоѓање на причините што довеле до настанот. Потребно е детето да сфати дека згрешило, да почувствува одговорност и каење поради стореното и да биде свесно дека низ постапката за медијација му се пружа шанса за поправање, за сопствено превоспитување без да му се оформи криминално досие. Сепак, мора да се води сметка за настојувањето да се почувствува одговорност за стореното да не доведе до загрозување на чувството на самопочит или губење на самодовербата кај детето.⁴⁷

Во текот на медијацијата се охрабрува жртвата да учествува и да ги искаже своите страдања, загуби, стравови и очекувања, се нагласува одговорноста на сторителот, иако прашањето на вината воопшто не е во фокусот на вниманието.⁴⁸ Важно е жртвата да добие одговор на прашањата што и се наметнуваат, но важно е и сторителот да добие можност да се произнесе за причините за сторување на делото, неговото однесување во текот на вршење на кривичното дело и однесувањето по

⁴⁵Клучна улога во прифаќањето на различни облиците на спогодување, во еден дел, се должи на прифаќањето на Препораката бр. Р (87) 18 на Комитетот на министри на Советот на Европа за поедноставување на казнената правда која изречно ја препорачува постапката за спогодување со цел за забрзување на постапувањето - кога обвинетиот ја признава вината не треба да биде во неизвесност за санкцијата што следува. Recommendation No. R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice, adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of Ministers Deputies;

⁴⁶Бужаровска, Г. (2010): Овластувањата на центрите за социјална работа и на јавниот обвинител во малолетничката правда, UDK 316.346.3-053.6 Pregledni znanstveni rad, Zbornik PFZ, 61, (2) 441-468 (2011), стр.461.

⁴⁷ Бужаровска - Лажетик, Г. (2013): Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, УКИМ, стр.1-31.

⁴⁸ Choi, J. J., & Severson, M., (2009): "What! What kind of apology is this?": The nature of apology in victim offender mediation." Children & Youth Services Review, 31(7), 813-820.

неговото сторување.⁴⁹ Медијацијата постепено се развива како можност првопрестапниците како и сторителите на полесни кривични дела да поминат низ процес на соочување со жртвата со обиди за помирување што може да има облик на извинување од страна на сторителот, подготвеност за обештетување на жртвата, поправање на штетните последици што настанале, враќање на одземени предмети и сл.⁵⁰

Со оглед на нејзиното простирање надвор од границите на традиционалното казнено право, медијацијата што овозможува градење нова рамнотежа во односите помеѓу странките во спорот и заедницата, во својата основа содржи сосема невообичаени методи или начела на постапување, меѓу кои се доброволност, достапност, партиципативност и интерактивност.⁵¹ Особено е важно и секогаш да се земаат во предвид изворите на опасност⁵², при што опасностите од злоупотреби мора да се сфатат како реалност и аргумент повеќе медијацијата да остане во рамките на казнената заштита.⁵³ Оттука, со право како радикално неинтервенционистички⁵⁴ се квалификуваат сфаќањата според кои медијацијата треба да се сфати како можност за враќање кон корените на конфликтот⁵⁵ и кон овластување за самостојно негово решавање од страна на странките.

5.3.2. Медијација согласно Законот за правда за децата

⁴⁹ Bazemore, G., & Umbreit, M. (2001): A Comparison of Four Restorative Conferencing Models. Washington, DC: U.S. Dept. of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention; Umbreit, M., (1994): Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation. Monsey, NY: Criminal Justice Press; Umbreit, M. S./Coates, R. B./Vos, B. (2001): "The Impact of Victim-Offender Mediation: Two Decades of Research." Federal Probation, 65(3), 29-35.

⁵⁰ Бужаровска – Лажетик, Г. (2006): Медијацијата и обештетувањето во законодавствата на европските држави, Годишник на Правниот факултет "Јустинијан Први" - Скопје во чест на проф. д-р Тодорка Оровчанец, том 42, Скопје, стр. 540-565.

⁵¹ Како што наведува A. Snare, "Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes", 20th Criminological Research Conference: "Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System", 1993, стр. 60.

⁵² Имајќи го предвид карактерот на активностите што ја чинат медијацијата, Mrvic, N. (1994): "Diverzioni concept krivicnopravnog sistema – realnost ili utopiја", Sociološki Pregled, Vol. XXVIII, 1/1994, стр. 102. Интересите на жртвата мора да се заштитат и не смее да се дозволи таа да прифати спогодба што очигледно и е наметната од сторителот, "The Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure", European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 1985, стр. 23.

⁵³ Така и Бужаровска, Г. Нанев, Л., Кошевалиска О. (2015): Казнената постапка спрема деца во ризик во судир со законот, Правен Факултет Јустинијан I, УКИМ, стр. 225-240;

⁵⁴ B.: Michael von Voß, "Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung", Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1/1989, стр. 35.

⁵⁵ Идеја што потекнува од Nils Christie, според кој овластувањето за решавање на конфликтите мора да се одземе од државата и да се врати во рацете на странките, Nils Christie, "Conflicts As Property", The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, стр. 1-15.

Медијацијата може да се спроведе по пријава за кривично дело⁵⁶ за кое е предвидена казна затвор до пет години, при што надлежниот јавен обвинител, по претходна информирање и писмена согласност на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот може да ги упати страните на постапка за медијација. Доколку јавниот обвинител не ги упати странките и судската постапка започне, тогаш до завршување на главниот претрес надлежниот суд за деца, може од причини на целесообразност, а по претходна писмена согласност на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот со решение постапката да ја прекине и да ги упати страните на постапка на медијација.⁵⁷

Услов за почеток на постапката е писмена согласност од инволвираните страни - детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот. Согласноста за медијација се дава во писмена форма до јавниот обвинител или до судот за деца во рок од три дена од денот кога е предложено поведување постапка на медијација. Доколку се постигне потребната согласност тогаш страните преминуваат на спогодбено определување на медијатор од листата на медијатори во надлежниот суд за деца. Рокот за постигнување на ова решение е три дена од доставената писмена согласност. За постигнатиот избор тие го известуваат јавниот обвинител, односно судот за деца.⁵⁸

По изборот на медијаторот⁵⁹ започнува постапката на медијација. Пред почетокот на постапката за медијација, медијаторот е должен да ги запознае страните со принципите, правилата и трошоците на постапката. Во спроведувањето на постапката за медијација, медијаторот задолжително ги почитува принципите на медијацијата,⁶⁰ земајќи ги предвид сите околности на предметот, интересите на страните и потребата

⁵⁶ Упатување на медијацијата е исклучено за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела против половиот морал и половата слобода и родово засновани облици на насилство врз женски лица, кое што решение е предвидено во ратификуваните меѓународни договори од оваа област.

⁵⁷ Член 79 ст.2 од ЗПД.

⁵⁸ Во случај страните да не може да се спогодат, јавниот обвинител, односно судот е должен да определи медијатор од листата на медијатори во надлежниот суд за деца во рок од три дена и да ги известат страните.

⁵⁹ Медијатор може да биде адвокат, дипломиран правник - специјалист, социјален работник, педагог, психолог или лице од друга професија кое завршило обука за медијатор за деца и кое ги исполнува следниве услови: да има завршено високо образование VII/1 или стекнати 300 кредити според Европскиот кредит - трансфер систем (ЕКТС); да има најмалку пет години работно искуство во работење со деца; да не му е изречена казна забрана на вршење професија, дејност или должност за времето додека трае истата; да има сертификат издаден или признат од Министерството за правда за завршена обука според Програмата за обука на медијатори и да биде запишан во Именикот на медијатори.

⁶⁰ Принципи на медијацијата се доброволност, неутралност и непристрасност, доверливост, јавност во медијацијата, еднаквост на страните, достапност на информациите за медијација, ефикасност и правичност. За повеќе види во Бужаровска – Лажетик, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О. (2012): Медијацијата во системот на малолетничка правда, СППМД, Кавадарци.

за брзо и трајно решавање на предметот.⁶¹ Постои само еден основ за запирање на постапката за медијација, а тоа е кога медијаторот ќе оцени дека постигната спогодба е незаконска или неподобна за извршување.

Постапката за медијација завршува на некој од следниве начини⁶²: а) со потпишување на писмена спогодба;⁶³ б) со писмена изјава на медијаторот;⁶⁴ в) со истекот на рокот од 45 дена;⁶⁵ г) со изјава на страните со која се откажуваат од постапката за медијација.⁶⁶ Единствено првиот основ за завршување на постапката има позитивен исход. Откако ќе се постигне писмена спогодба таа се дава на надлежниот орган кој ги упатил страните на медијација. Потпишаната писмена спогодба, јавниот обвинител, односно судот ја потврдува со решение со кое истовремено констатира дека постапката е запрена. Во случаите кога јавниот обвинител, односно судот нема да ја прифатат спогодбата, кога ќе оцени дека не се исполнети законските услови за медијацијата или нејзините цели, тогаш постапката продолжува таму каде што прекинала.

Табела бр.4 Примена на медијацијата во 2014 и 2013 година.

Година	Број на случаи во кои деца се упатени на медијација од страна на судовите	Број на случаи во кои деца се упатени на медијација од страна на ОЈО	Број успешно завршени случаи на медијација по упатување од ОЈО
2014	3	15	12
2013	0	0	0

Според добиените податоци од судовите, во 2014 година евидентирани се 3 деца кои се упатени на медијација и тоа во ОС Скопје -2 и Тетово – 1. Податоците од 2014 година покажуваат поместување од „нултта точката“ во примената на медијација од страна на судовите и јавниот обвинител, за разлика од 2013 година кога воопшто не упатиле на медијација. Особено радува фактот дека дури во 12 од 15 случаи медијацијата завршила успешно, што укажува на висок процент на успешност во случаите во кои е применета истата.

⁶¹ Бужаровска, Г. Нанев, Л., Кошевалиска О. (2015): Казнената постапка спрема деца во ризик во судир со законот, Правен Факултет Јустинијан I, УКИМ, стр.225-240;

⁶² Член 84 од ЗПД.

⁶³ Писмената спогодба се потпишува од страна на медијаторот и страните за постигнатата согласност за надоместок на материјалната штета и моралната сатисфакција;

⁶⁴ По извршените консултации со странките од страна на медијаторот тој може да даде изјава дека не се оправдани натамошни обиди за медијација – при што се смета дека постапката завршила на денот на поднесувањето на изјавата.

⁶⁵ Во овој случај предметот се враќа кај јавниот обвинител, односно судската постапка продолжува таму каде што е запрена.

⁶⁶ Во овој случај не е потребно странките да ги наведуваат причините за откажувањето, а откажувањето ќе се смета од денот на поднесувањето на изјавата.

5.4. Ресторативни елементи во работата на судот

Покрај медијацијата, која освен од страна на јавниот обвинител, може да биде предложена и од страна на судот, на советот на деца на располагање му се и алтернативните мерки кои во себе ја содржат суштината на ресторативната правда.

На кривично одговорно дете над 16 годишна возраст за кривично дело може да му се изречат следниве алтернативни мерки само со негова претходна согласност.⁶⁷

А) Условна осуда со заштитен надзор може да се изрече кога на детето му е утврдена казна затвор во траење до три години или парична казна. Од обврските кои може да му се дадат на детето само две имаат ресторативна природа: да му се извини лично на оштетеното лице, и да ја поправи или надомести штетата предизвикана со стореното дејствие.⁶⁸

Б) Условно прекинување на кривичната постапка. Судот може да одлучи условно да ја прекине постапката спрема дете над 16 годишна возраст за кривично дело за кое е утврдена парична казна или казна затвор до пет години, ако детето изразило каење за извршеното дело, ако ги отстранило последиците на делото, ако ја надоместило штетата или се помирило со оштетениот, кој е согласен со прекинувањето на постапката, под услов во рок од две години детето да не стори друго дејствие што со закон е предвидено како кривично дело.⁶⁹

В) Општокорисна работа. Судот може на кривично одговорно дете над 16 годишна возраст кое сторило кривично дело за кое е утврдена парична казна или казна затвор до три години да му изрече мерка на општокорисна работа во траење од пет до 100 часа кога е потребно со оваа мерка да се изврши воспитно влијание врз личноста и поведението на детето. Со оваа мерка се влијае на детето и на неговото превоспитување.⁷⁰

За жал според добиените податоци од судовите може да се констатира дека во 2013 и 2014 година, судиите ниту еднаш немаат изречено општокорисна работа и условна осуда со заштитен надзор.

Заклучни согледувања

⁶⁷ Член 61 од ЗПД;

⁶⁸ Член 44 ст.2 од ЗПД;

⁶⁹ Член 63 од ЗПД;

⁷⁰ *Lažetić – Bužarovska, G. (2015) op.cit. pp.501-528*

Евидентни се напорите за заживувањена медијацијата во нашето општество, преку формирањето на првите канцеларии за медијација во Тетово⁷¹ и Охрид⁷² но нивниот обем на работа ја покажува недовербата на заедницата кон алтернативното разрешување на спорите. За жал, концептот на претходна осуденост на неуспех, типичен за македонското општество, не ја заобиколува и ресторативната правда која компаративно гледано и во соседните и во светските законодавства донесе огромен успех во сузбивањето на детското престапништво но и рецидивизмот. Скептичниот пристап аргументиран со фактот дека секоја постапка без разлика што се ќе и претходи на крај завршува со судска разрешница, не дозволува вистинско афирмирање на овој концепт. Исто така оценувањето на медијацијата како можност за избегнување на казна наместо како одговор кој може позитивно да влијае и на сторителот и на жртвата, се покажува како погрешно.

Прифаќањето на ресторативната правда од современите општества ја зголемува свеста за важната и одговорна улога на индивидуите во општеството во однос на превенирањето на криминалот. Преку ресторативноста се доаѓа до повеќе конструктивни а, помалку репресивни решенија, па оттука активното вклучување на странките ја прави оваа постапка различна од традиционалната каде што главни субјекти се судот и обвинетиот. Особено е важно што при ресторативниот приод во фокусот на интерес е иднината, а не минатото. Тоа што е сторено е неспорно, но треба да се работи на подобрување на однесувањето на детето во иднина да не се впушта во криминално однесување, а жртвата да го надмине чувството на страв и несигурност од идни кривични дела каде што повторно би била оштетена, загрозена или понижена. Медијацијата е постапка која ги признава легитимните интереси на жртвата и ја зголемува свеста за значајната улога што поединецот и заедницата може да го имаат во разрешување на криминалниот настан. Медијацијата ги има сите карактеристики на т.н. договорна правда која значително се разликува од класичната казнена ретрибутивна правда. Кривичната правда ја одликува нагласен формализам, спорост, нефлексибилност, неможност за рационализација на процесните дејствија што честопати ја прави недоволно ефикасна.

Од статистичките податоци кои ги води Државниот совет за превенција на детско престапништво, можеме да заклучиме дека има тенденција на благ пораст на

⁷¹ Првата канцеларија за медијација во Македонија е отворена во Тетово, <http://kiss.com.mk/mak/novosti1.asp?id=18524>

⁷² Во Охрид ќе се имплементира концептот за ресторативна правда, <http://daily.mk/makedonija/ohrid-implementira-konceptot-restorativna-pravda>

примената на диверзионите облици на постапување кои во основа се ресторативни. Во оваа смисла, бројот на решени случаи по пат на посредување од ЦСР (од 2062 деца кај 80 е применета од кои 74 се успешни и 6 неуспешни), медијација (судот има упатени 3 деца на медијација а ОЈО 15 од кои 13 се успешни и 2 неуспешни), примена на мерки на помош и заштита од ЦСР (од 2062 кај 1593 деца се применети вкупно 4769 мерки, што во просек значи по 3 мерки на едно дете) укажува на оправданоста од постоењето на ресторативната правда. Очигледно е потребно повеќе време за реално заживување на ресторативната правда кај нас кое што е условено од нејзината правилна афирмација и кај субјектите на постапката и кај општата јавност.

Се разбира покрај сите позитивни страни, постојат и соодветни критики изразени во лошата страна на медијацијата кои постојано ги мултиплицираат очекувањата и ги замаглуваат резултатите. Критиката која што може да се упати директно на медијацијата е што иако целта на истата е да *го „излечи“* рецидивизмот, таа често може да се јави и како негов стимулатор. Неопходно е дополнување на правната рамка за понатамошниот развој на медијацијата. Потребни се информативни кампањи за промоција и афирмација на медијацијата со цел граѓаните да имаат предзнаења и да ги имаат на увид опциите кои што им се нудат во случај на кривичен конфликт.

Користена литература:

B. Michael von Voß, "Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung", *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1/1989;

Bazemore, G., & Umbreit, M.(2001): *A Comparison of Four Restorative Conferencing Models*. Washington, DC: U.S. Dept. of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention;

Bužarovska – Lažetić, G., Misoški, B., (2011): Restorative aspects of Juvenile Justice in Macedonia. TEME, Časopis za društvene nauke, XXXV, 2, pp. 365-383.

Bužarovska Lažetić, G.(2015): Macedonia, in Restorative justice and mediation in penal matters, (F.Dünkel, J.G.Holten, P.Horsfield, eds.), vol. 1, Forum Verlag Godesberg, 2015, pp.501-528;

Бужаровска – Лажетиќ, Г. (2006): Медијацијата и обештетувањето во законодавствата на европските држави, Годишник на Правниот факултет "Јустинијан Први" - Скопје во чест на проф. д-р Тодорка Оровчанец, том 42, Скопје, стр. 540-565;

Бужаровска – Лажетиќ, Г. (2011): Овластувањата на центрите за социјална работа и на јавниот обвинител во малолетничката правда, Трет Загребско - Скопски правен колоквиум, [Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol.61 No.2 Ožujak 2011](#), стр. 441-468;

Бужаровска - Лажетиќ, Г. (2013): Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, Правен Факултет „Јустинијан Први“ – Скопје при УКИМ, стр.1-31;

Бужаровска – Лажетиќ, Г., Мисоски, Б., (2009): Спогодување и медијација. МРКК, бр. 2, стр. 215-260;

Бужаровска – Лажетиќ, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О. (2012): Медијацијата во системот на малолетничка правда, СППМД, Кавадарци;

Бужаровска, Г. (2010): Овластувањата на центрите за социјална работа и на јавниот обвинител во малолетничката правда, UDK 316.346.3-053.6 Pregledni znanstveni rad, Zbornik PFZ, 61, (2) 441-468 (2011);

Бужаровска, Г. Нанев, Л., Кошевалиска О. (2015): Казнената постапка спрема деца во ризик во судир со законот, Правен Факултет Јустинијан Први, УКИМ;

Бужаровска, Г., Нанев, Л. Кошевалиска, О. (2012): Меѓународни документи за малолетничка правда, СППМД;

Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Меркитена помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

Choi, J. J., & Severson, M., (2009): "What! What kind of apology is this?": The nature of apology in victim offender mediation." *Children & Youth Services Review*, 31(7), 813-820.

Consedine, J. (1995): *Restorative justice: healing the effects of crime*, Ploughshares Publications; 2nd revised edition;

Ćopić, S. (2007): Pojam i osnovni principi restorativne pravde, TEMIDA, ISSN: 1450-6637, DOI: 10.2298/tem0701025C, стр.25-35;

Ćopić, S. (2010): „Restorativnapravda i krivičnopravnisistem“, *doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu*;

David O'Mahony/Jonathan Doak, *Restorative Justice and Youth Justice: Bringing Theory and Practice Closer Together in Europe, Reforming Juvenile Justice*, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр.165-182;

ECOSOC Resolution 2002/12, Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters;

Friday, P. (2003) "Restorative Justice: The Impact on Crime", Stellenbosch, South Africa;

Gavrielides, T. (2005) "Some Meta-Theoretical Questions for Restorative Justice", *Ratio Juris: Vol. 18: br. 1: pp: 84-106*;

Johnstone, G. (2002) *Restorative Justice – ideas, values, debates*. Devon: Willan Publisher;

Mrvic, N. (1994): "Diverzioni concept krivicnopravnog sistema – realnost ili utopija", *Sociološki Pregled, Vol. XXVIII, 1/1994*;

Nils Christie, "Conflicts As Property", *The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, стр. 1-15*.

Price, M. (2001): "[*Personalizing Crime*](#)". American Bar Association: *Dispute Resolution Magazine, 7 (1): 8-11*;

Recommendation No. R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice, adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of Ministers Deputies;

Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies) достапна на сајтот <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM>;

Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000;

Roiati, A. (2003): *Diritto penale minimo e mediazione penale*, in *Riv. Pen*;

Snare, "Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes", 20th Criminological Research Conference: "Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System", 1993, стр. 60;

Umbreit, M. S./Coates, R. B./Vos, B. (2001): "The Impact of Victim-Offender Mediation: Two Decades of Research." Federal Probation, 65(3), 29-35;

Umbreit, M., (1994): Victim Meets Offender: The Impact of Restorative Justice and Mediation. Monsey, NY: Criminal Justice Press;

Van Ness, D.W., (1998): Restorative justice: International Trends, October, www.restorativejustice.org;

Van Ness, D.W., Strong, K.H. (2002) Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.;

Zehr, H. (2002) The Little Book of Restorative Justice. Good Books, Intercourse, PA, USA;

Zehr, H., Mika, H. (1997) "Fundamental Concepts of Restorative Justice", Contemporary Justice Review, Vol. 1, br. 1: str. 47-56.

Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2014 година, од 2015 година;

Годишен извештај за работата на Државниот совет за превенција на детско престапништво и за состојбите во областа на правата на детето и детското престапништво во 2013 година, од 2014 година;

Закон за малолетничка правда, „Службен весник на Република Македонија“, бр.87/2007, 103/2008; 161/2008 и 145/2010.

Закон за медијација, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 60/2006, 22/2007 и 114/2009.

Закон за правда за децата, „Службен весник на Република Македонија“, бр.148/2013;

Конвенцијата на ОН за правата на детето од 1989 година Усвоена од страна на Генералното собрание на О.Н. со резолуција 44/25, од 20 ноември 1989;

Правилникот за формата и содржината и начинот на водење на Регистарот за примена на мерки на помош и заштита на деца и малолетници во ризик, Сл. Весник на РМ, бр. 24/2008, стр. 24 – 31;

Препорака за новите начини на сузбивање на детското престапништво и улогата на правда за децата (2003)20 од Советот на Европа усвоена 2003 година од страна на Комитетот на министри;

Препорака за социјалната реакција на детското престапништво бр.Р (87) 20 на Советот на Европа усвоена во 1987 година од страна на Комитетот на министри;

Сотироски, Љ., Ѓуркова, О.(2010): Медијацијата во кривичните предмети (македонско и светско искуство), 2-ри Август, Штип.

Спроведување на малолетничкото правосудство, Резолуција на Економскиот и Социјалниот Совет на ООН 1997/30;

Стандарди и процедури за постапување на Центрите за социјална работа, ЈУ Завод за социјални дејности, УНИЦЕФ, Скопје, 2014;

Стандардни минимални правила на ОН за вонзатворски мерки од 1990 година (т.н.,Токиски правила“);

Стандардни минимални правила на ООН за малолетничкото правосудство од 1985 година (т.н.,Пекиншки правила“)

Professor Gordana Lazhetikj Buzharovska PhD⁷³

Associate Professor Lazar Nanev PhD, Judge⁷⁴

Assistant Professor Olga Koshevaliska PhD⁷⁵

RESTORATIVE JUSTICE TOWARDS CHILDREN

UDK 343.13:347.965.42-053.2 (497.7)
1.01 Original Scientific Article

Abstract

The new solutions of the Law for Justice for Children had underlined the role of informal forms of treatment giving opportunities to take into consideration the opinion and consents of the victim in the further application of certain procedures. These informal forms of treatment are not burdened with formalities. Restorative justice promotes diversion model for avoiding criminal procedure with the purpose to dodge the possibility of forming a criminal record for smaller offences, if it is likely that the child can be re-socialized. Restorative justice is understood with great skepticism due to the argument that all parties will seek final solution from the courts. Common cases include evaluation of restorative justice as a path that avoids criminal liability, which sentenced in advance the possibility of positive outcome of the procedure without taking into account the advantages it provides. In this sense, the modest purpose of this paper is to define and elaborate restorative justice and the restorative procedures according the Law for Justice of children. Also we will analyze the real implementation of restorative justice during 2014 trough statistical data in order to see if the implementation was successful enough and to discover whether the ambitions for its revival are only theoretical or there is a possibility for real affirmation through the criminal justice system.

Key words: restorative justice, mediation, children, crime, criminal procedure.

⁷³ Professor at the Faculty of Law, Justinianus Primus, University of Ss. Cyril and Methodius

⁷⁴ Associate Professor at the Faculty of Law, University of Goce Delcev Stip

⁷⁵ Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Goce Delcev, Stip